

PAKISTAN – W KIERUNKU TRIADY JĄDROWEJ

Wprowadzenie

Islamska Republika Pakistanu uzyskała niepodległość 14 sierpnia 1947 r. po podziale Imperium Brytyjsko-Indyjskiego, w wyniku którego przyznano Pakistanowi odrębną państwowość. Państwo o powierzchni 881 913 km² (2,8 razy większej od Polski i 3,7 razy mniejsza od Indii) jest położone w południowej części środkowej Azji i zamieszkuje je 243 mln ludności. Pod względem całkowitej powierzchni zajmuje 33. miejsce na świecie i 2. w Azji Południowej. Pakistan ma linię brzegową o długości 1046 km wzdłuż Morza Arabskiego i Zatoki Omańskiej na południu oraz granice lądowe o łącznej długości 6774 km: 2430 km z Afganistanem, 523 km z Chinami, 2912 km z Indiami i 909 km z Iranem. Najważniejsza z punktu widzenia obronności granica z Indiami ciągnie się wzdłuż dorzecza rzeki Indus (długość 3180 km), płynącej z północnego wschodu na południowy zachód. Z kolei północno-zachodnia połowa kraju wzdłuż granicy z Iranem i Afganistanem to obszar górzysty.

Pakistan jest demokratyczną parlamentarną republiką federalną, a religią państwową jest islam. Historia polityczna Pakistanu od czasu uzyskania niepodległości charakteryzowała się okresami niestabilności politycznej, militarnej i gospodarczej. Konflikt o Kaszmir pozostaje głównym punktem spornym między Pakistanem a Indiami (trzy z czterech wojen toczyły się o terytorium Kaszmiru). Pomimo międzynarodowych presji dyplomatycznych brak perspektyw na rozwiązanie i zakończenie tego konfliktu. Indie i Pakistan kontynuują wyścig zbrojeń i rozbudowują swoje potencjały jądrowe: Indie strategiczne siły jądrowe, natomiast Pakistan taktyczne siły jądrowe.

Głównym powodem budowy broni jądrowej przez Pakistan był czynnik odstraszania przeciwko indyjskim siłom konwencjonalnym i chęć zdobycia wiodącej roli w świecie Islamu. Ze względu na niekorzystny układ geograficzny, w tym małą odległość między wschodnią a zachodnią granicą Pakistanu, istnieje ryzyko, że wojska indyjskie mogą zająć w szybkim tempie większość terytorium Pakistanu. Tak więc w celu wzmocnienia bezpieczeństwa postanowiono zbudować broń jądrową, która

jako ostateczny środek odstraszący miała przeciwdziałać ewentualnemu atakowi konwencjonalnemu czy też jądrowemu Indii. Decyzja o rozpoczęciu prac nad bronią jądrową została podjęta po wojnie z Indiami w 1971 r., w wyniku której Pakistan utracił kontrolę nad Pakistanem Wschodnim.

Ojcem pakistańskiej broni jądrowej jest Abdul Qadir Khan, który przez 26 lat był dyrektorem głównego ośrodka badań nad bronią atomową, nazwanego zresztą od jego nazwiska – Khan Research Laboratories. Khan przez kilka lat pracował w Holandii i Niemczech, gdzie nabył odpowiednią wiedzę i praktykę do pracy nad bronią atomową, w tym wiedzę na temat technologii wzbogacania uranu. W 1975 r. powrócił do kraju i zaoferował swoje usługi ówczesnemu prezydentowi Zulfikarowi Alemu Bhutto, który marzył o budowie islamskiej bomby atomowej. Khan dzięki swoim kontaktom miał dostęp do najnowszej technologii jądrowej na świecie i do nieograniczonych rządowych środków finansowych. W połowie lat 80. przeprowadzono serię tzw. zimnych testów, czyli mechanizmów inicjujących wybuch jądrowy bez faktycznych eksplozji i kontynuowano dalsze prace nad rozwojem broni jądrowej, pomimo amerykańskich sankcji¹.

Efektom tych prac było przeprowadzenie, w odpowiedzi na drugą indyjską jądrową eksplozję z 13 maja 1998 r., własnej pierwszej próby jądrowej. Pierwszy pakistański test atomowy o kryptonimie *Chagai-I* przeprowadzono 28 maja 1998 r. w górach Ras Koh, w regionie Chagai w Beludżystanie. W ramach testu przeprowadzono pięć jednoczesnych podziemnych wybuchów o łącznej mocy do 40 kt². Drugi test *Chagai-II* przeprowadzono dwa dni później 30 maja, moc wybuchu osiągnęła 12 kt. W sumie Pakistan przeprowadził sześć podziemnych prób jądrowych. W wyniku przeprowadzonych testów Pakistan wstąpił do elitarnego klubu atomowego i stał się jedynym krajem muzułmańskim spośród krajów posiadających broń jądrową³.

Ocena potencjału jądrowego Pakistanu jest bardzo trudna ze względu na ograniczoną informację i brak transparentności ze strony kół wojskowych. W 2015 r. Pakistan posiadał 100–120 głowic jądrowych i w bardzo szybkim tempie rozwijał swój potencjał jądrowy. Zgodnie z ocenami obecnie posiada ok. 160–165 głowic jądrowych, które mogą być przenoszone przez balistyczne rakiety lądowe; lądowe, lotnicze i morskie rakiety manewrujące oraz lotnictwo myśliwsko-bombowe. Według szacunków liczba ta może się zwiększyć od 220 do 250 w 2025 r.⁴

Program badań i rozwoju pocisków raketowych w Pakistanie rozpoczął się w latach 80. i był tajnym programem Ministerstwa Obrony, mającym na celu rozwój

¹ R.S. Norris, *Abdul Qadeer Khan. Pakistani scientist*, <https://www.britannica.com/biography/Abdul-Qadeer-Khan> (dostęp: 14.01.2023).

² *Chagai-I*, <https://military-history.fandom.com/wiki/Chagai-I> (dostęp: 14.01.2023).

³ C. Sublette, *Pakistan's Nuclear Weapons Program 1998: The Year of Testing*, September 2001, <https://nuclearweaponarchive.org/Pakistan/PakTests.html> (dostęp: 18.01.2023).

⁴ Center for Arms Control and Non-Proliferation, *Pakistan's Nuclear Inventory*, <https://arms-controlcenter.org/wp-content/uploads/2019/08/Pakistan.pdf> (dostęp: 18.01.2023).

pocisków kierowanych. Program koncentrował się na rozwoju pocisków krótkiego i średniego zasięgu. Wszechstronnej pomocy przy budowie raket balistycznych, zdolnych do przenoszenia głowic jądrowych udzieliły Pakistanowi Chiny, które pod koniec lat 80. podpisały z Pakistanem umowę sprzedaży pocisków DF-11 (M-11/CSS-7) i ich wyrzutni. Począwszy od 1992 r., Chiny dostarczyły Pakistanowi kilkadziesiąt kompletnych wyrzutni wraz z pociskami DF-11 o zasięgu 300 km, które stacjonowały w bazie sił powietrznych w Sargodha. Na bazie pocisku DF-11 Pakistan zbudował własną wersję pocisku pod nazwą Ghaznavi (Hatf-3), który wszedł do służby w roku 2004. Pakistan pozyskał również chiński pocisk DF-15 (M-9/CSS-6), który posłużył do stworzenia własnego pocisku krótkiego zasięgu o nazwie Shaheen-I (Hatf-4)⁵.

Rozwijane systemy raketowe otrzymały kryptonimy od postaci historycznych. Jednak wszystkie pociski balistyczne oznaczono kryptonimem Hatf, który w języku arabskim oznacza „zemstę” i odnosi się do miecza proroka Mahometa. Inne imiona, takie jak Ghaznavi, Ghauri i Abdali odnoszą się do nazwisk postaci historycznych, które najechały Indie z historycznego regionu Wielkiego Chorasanu, obecnego Afganistanu i zachodniego Pakistanu między XI a XVIII wiekiem. Na przykład raketa Ghaznavi (Hatf-3) nosi nazwę założyciela dynastii Ghaznawidów Mahmuda z Ghazni lub Mahmuda Ghaznavi, a raketa Ghauri-I (Hatf-5) – imię władcy z dynastii Ghurid, Muhammada Ghori.

Lądowe pociski balistyczne

Obecnie w uzbrojeniu sił zbrojnych Pakistanu znajdują się następujące typy balistycznych pocisków raketowych lądowego bazowania: krótkiego zasięgu (Short-Range Ballistic Missile – SRBM): Abdali-1 (Hatf-2), Ghaznavi (Hatf-3), Shaheen-I (Hatf-4) i NASR (Hatf-9); średniego zasięgu (Medium-Range Ballistic Missile – MRBM): Ghauri-I (Hatf-5), Ghauri-II, Shaheen-II (Hatf-6), Shaheen-III, Ababeel⁶. Są one podstawą arsenału pakistańskich sił odstraszania i mogą razić cele na całym terytorium Indii.

Pierwszym projektem, który powstał w ramach programu budowy środków przenoszenia w latach 80. i trafił do armii pakistańskiej, był system Hatf-1 o zasięgu 70,0 km. Zaklasyfikowany do klasy pocisków pola walki (Battlefield Range Ballistic Missile – BRBM) wszedł do służby w 1990 r. Wraz z rozwojem został zastąpiony

⁵ H.M. Kristensen, M. Korda, *Nuclear Notebook: How many nuclear weapons does Pakistan have in 2021?*, 7.09.2021, <https://thebulletin.org/premium/2021-09/nuclear-notebook-how-many-nuclear-weapons-does-pakistan-have-in-2021/> (dostęp: 19.01.2023).

⁶ H.M. Kristensen, M. Korda, *Pakistani nuclear weapons, 2021*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2021, vol. 77, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2021.1964258> (dostęp: 26.01.2023).

ulepszonymi wersjami Hatf-IA i Hatf-IB, które mają maksymalny zasięg 100 km i mogą przenosić konwencjonalną lub niekonwencjonalną głowicę bojową o masie 500 kg. Długość pocisku wynosi 6,0 m, średnica 0,56 m, masa 1,5 t. System naprowadzania bezwładnościowego pozwala na użycie pocisku jako rakiety artyleryjskiej przeciwko zgrupowaniom sił lądowych.

Rakieta Ghaznavi (Hatf-3) weszła do służby w roku 2004. Jest to jednostopniowy pocisk balistyczny typu ziemia – ziemia, na paliwo stałe, o długości 9,64 m, średnicy 0,99 m i masie 5,256 t. Umieszczony jest na mobilnej wyrzutni samochodowej typu TEL (Transporter Erector Launcher) i może przenosić głowice nuklearne o mocy 5–12 kt lub konwencjonalny ładunek o masie 700 kg na odległość 300 km. Prędkość przelotowa rakiety powyżej 30 Ma. Bezwładnościowy system naprowadzania zapewnia szacowaną dokładność trafienia 50–250 m. Pakistan zaprzestął produkcji Ghaznavi w kwietniu 2007 r. Według dostępnych źródeł do 2019 r. w operacyjnym użyciu było około 30 wyrzutni, z których połowa była wyposażona w głowice jądrowe⁷.

Równoległe z pociskiem Ghaznavi rozwijano inne środki przenoszenia, w tym pocisk Abdali. Wraz z zakupem chińskich rakiet DF-11 (M11) program zamrożono i ponownie powrócono do niego w drugiej połowie lat 90. Owocem tych prac była rakietka Abdali-I (Hatf-2) umieszczona na platformie samochodowej TEL, która weszła do służby w 2002 r. Jest to jednostopniowy pocisk na paliwo stałe, o długości 9,75 m, średnicy 0,56 m i masie 1,75 t. Może przenosić głowicę jądrową o mocy 5–12 kt lub konwencjonalny ładunek o masie 200–400 kg i razić cele w odległości 200 km z dokładnością trafienia 100–150 m. Ostatni test przeprowadzono w lutym 2013 r.⁸

W 2003 r. do uzbrojenia pakistańskich sił lądowych weszła rakietka balistyczna Shaheen-I (Hatf-4). Jest to jednostopniowy pocisk na paliwo stałe, o długości 12,0 m, średnicy 1,0 m, masie 9,5 t i zasięgu do 750 km. Może przenosić głowicę jądrową o mocy 5–12 kt lub konwencjonalny ładunek o masie 1000 kg. Dokładność trafienia 25–50 m. W 2012 r. rakietka została zmodernizowana do wersji Shaheen-1A i w porównaniu do poprzedniczki była cięższa o 500 kg i miała większy zasięg, który wynosił 900 km. Ostatnie próby rakiety Shaheen-1 przeprowadzono w listopadzie 2019 r., a rakiety Shaheen-1A w marcu 2021 r.⁹

W 2004 r. do uzbrojenia weszła kolejna wersja rakiety Shaheen-II (Hatf-6), która była odpowiednikiem amerykańskich rakiet Peshing 2 i indyjskiej rakiety Agni-2. Jest to dwustopniowa rakietka na paliwo stałe, o długości 17,5 m, średnicy 1,4 m i masie 25,0 t. Rakietka może razić cele w zasięgu do 1500 km z dokładnością trafienia poniżej 300 m i może przenosić głowicę jądrową o mocy 10–40 kt lub konwencjonalny

⁷ *Ghaznavi (Hatf 3)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-3/> (dostęp: 26.01.2023).

⁸ *Abdali-I (Hatf-2)*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Abdali-I> (dostęp: 2.02.2023).

⁹ *Shaheen 1 (Hatf 4)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-4/> (dostęp: 2.02.2023).

ładunek. Rakieta jest zamontowana na sześcioposiowej samochodowej wyrzutni typu TEL. To jedna z najnowocześniejszych rakiet w arsenale pakistańskich rakiet balistycznych. Dzięki urządzeniu „re-entry” o masie 700–1250 kg może zmieniać trajektorię lotu i pokonywać systemy antyrakietowe przeciwnika¹⁰.

Podczas parady z okazji Dnia Pakistanu w 2015 r. po raz pierwszy zademonstrowano najnowszą raketę Shaheen-III (Hatf-6), która jest rozwinięciem poprzednich wersji i ma już zasięg 2750 km. Przy tym zasięgu może ona razić cele zarówno w Indiach, jak i częściowo na Bliskim Wschodzie oraz w Chinach. Jest to wielostopniowa raketa na paliwo stałe, o długości 19,3 m i średnicy 1,4 m. Może przenosić głowicę jądrową o mocy 10–40 kt lub konwencjonalny ładunek o masie do 1000 kg. Jest zamontowana na ośmioposiowej samochodowej wyrzutni typu TEL. W 2021 r. przeprowadzono z sukcesem kolejną próbę z pociskiem Shaheen III¹¹.

Najstarszym pakistańskim pociskiem balistycznym średniego zasięgu, zdolnym do przenoszenia broni jądrowej jest raketa Ghauri (Hatf-5). Prace nad tym programem raketowym rozpoczęły się pod koniec lat 80. Program był rozwijany na bazie koreańskiej rakiety Rodong-1 (Nodong 1), która z kolei była zaadoptowaną raketą radziecką SS-1 Scud. Podobnie jak program Shaheen, program Ghauri utrzymywany jest w ścisłej tajemnicy. Po raz pierwszy pocisk Ghauri został wystrzelony w kwietniu 1998 r., a do służby wszedł w 2003 r. Jest to jednostopniowy pocisk na paliwo ciekłe, o długości 15,9 m, średnicy 1,35 m i masie 15,85 t. Ghauri może przenosić pojedynczą głowicę konwencjonalną lub jądrową o mocy 10–40 kt i razić cele w zasięgu do 1250 km z dokładnością do 190 m. Zasięg ten umożliwia rażenie celów głęboko na terytorium Indii, co czyni go podstawową częścią pakistańskich strategicznych sił raketowych. Wadą całego systemu jest napęd, który wymaga napełnienia zbiornika rakiety przed jej wystrzeleniem. Proces ten zajmuje kilka godzin¹². W następnych latach pracowano nad kolejnymi wariantami, czego wynikiem było opracowanie rakiety Ghauri-II (Hatf-5A), która weszła do uzbrojenia w 2005 r. W porównaniu do poprzedniczki była o 2,1 m dłuższa i 2,0 t cięższa. Według niepotwierdzonych źródeł może przenosić głowicę jądrową o mocy 10–40 kt lub głowicę konwencjonalną o ciężarze 1200 kg i razić cele w odległości ponad 2000 km¹³.

W uzbrojeniu znajduje się także balistyczny pocisk pola walki NASR (Hatf-9), który wszedł do uzbrojenia sił lądowych w 2013 r. Jest to jednostopniowy pocisk na paliwo stałe, mogący przenosić głowicę jądrową o mocy do 12 kt lub głowicę konwencjonalną o ciężarze 400 kg na odległość 60–70 km. Pocisk ma 6,0 m długości, średnicę 0,4 m i masę 1,2 t. Wyrzutnia pocisków składa się z czterech kontenerów

¹⁰ *Shaheen-II/Eagle-I/Hatf-6/Ghaznavi*, <https://www.globalsecurity.org/wmd/world/pakistan/shaheen-2.htm> (dostęp: 10.02.2023).

¹¹ *Shaheen-III (Hatf-6)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/shaheen-3/> (dostęp: 10.02.2023).

¹² *Ghauri (Hatf-5)*, <https://nuke.fas.org/guide/pakistan/missile/hatf-5.htm> (dostęp: 11.02.2023).

¹³ *Missiles of Pakistan*, June 2022, <https://missilethreat.csis.org/country/pakistan/> (dostęp: 12.02.2023).

umieszczonych na mobilnej samochodowej platformie. Dokładność trafienia do 10 m. Uważa się, że jest to system pola walki i został opracowany dla sił szybkiego reagowania, które mają zapewnić odstraszenie w zmieniających się dynamicznie warunkach bojowych¹⁴.

Pakistan 24 stycznia 2017 r. przeprowadził próbę z najnowszym pociskiem balistycznym średniego zasięgu Ababeel, który według rządu pakistańskiego jest zdolny do przenoszenia wielu głowic bojowych, przy użyciu technologii wielu niezależnych pojazdów powracających MIRV (Multiple Independent Re-entry Vehicle). Ababeel jest trzystopniowym pociskiem na paliwo stałe, o długości 21,5 m i średnicy 1,4–1,7 m. Jest zdolny do przenoszenia 3–8 głowic bojowych (jądrowych) o masie łącznej 1500 kg (3 głowice o masie 500 kg każda lub 5 głowic o ciężarze 200 kg każda), a jego zasięg wynosi 2200 km. Pocisk został zbudowany w odpowiedzi na indyjskie systemy obrony przeciw rakietom balistycznym i ma na celu zapewnienie przetrwania pakistańskich pocisków balistycznych w środowisku obrony przeciwrakietowej¹⁵.

Pociski manewrujące

Siły zbrojne posiadają również rakiety manewrujące typu Cruise, które mogą być uzbrojone w głowice jądrowe. Należą do nich rakiety typu Babur (Hatf-7) i Ra'ad (Hatf-8).

Rakieta Babur (Hatf-7), nazwana na cześć pierwszego cesarza Mogolów Zahir-ud-Din Babura jest pierwszą rakieta manewrującą, wprowadzoną do uzbrojenia pakistańskich sił zbrojnych w 2010 r. Ma 6,2 m długości, średnicę 0,52 m, rozpiętość skrzydeł 2,5 m i waży 1,5 t. Może przenieść zarówno głowicę jądrową o mocy 5–12 kt, jak i konwencjonalną o ciężarze 450–500 kg, przy prędkości maksymalnej 990,0 km/h na odległość 300–700 km. Rakiety umieszczone są w trzyrurowym kontenerze na pojeździe raketowym MLV (Missile Launch Vehicle). Pakistan modernizuje oryginalne pociski Babur do pocisków Babur-1A poprzez modernizację awioniki i systemów nawigacyjnych, aby umożliwić atakowanie celów zarówno na lądzie, jak i na morzu. Po ostatnim teście systemu w lutym 2021 r. określono zasięg pocisku na 450 km¹⁶.

Pakistan opracowuje również ulepszoną wersję rakiety Babur, znaną jako Babur-2 lub Babur-1B. Broń była testowana co najmniej dwukrotnie: w grudniu 2016 i kwietniu 2018 r. Zasięg rakiety określono na 700 km. W grudniu 2021 r. Pakistan

¹⁴ NASR (Hatf-9), <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-9/> (dostęp: 12.02.2023).

¹⁵ Ababeel, Missile Threat, 31.07.2021, <https://missilethreat.csis.org/missile/ababeel/> (dostęp: 12.02.2023).

¹⁶ Babur (Hatf-7), <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-7/> (dostęp: 14.02.2023).

przeprowadził udany test nowej wersji rakiety Babur-1B o zwiększonym zasięgu ponad 900 km.

Dodatkowo Pakistan opracowuje morską wersję rakiety Babur-3. Jest ona nadal w fazie rozwoju i została dwukrotnie przetestowana z podwodnej mobilnej platformy – 9 stycznia 2017 oraz 29 marca 2018 r. na Oceanie Indyjskim. Ocenia się, że Babur-3 ma zasięg 450 km i zostanie wdrożony na okrętach podwodnych typu Hangor, które są eksportową odmianą chińskich spalinowo-elektrycznych jednostek typu 039A/041 Yuan¹⁷. W kwietniu 2015 r. rząd Pakistanu zatwierdził zakup ośmiu okrętów podwodnych, z których pierwsze cztery są budowane w stoczni Wuchang Shipbuilding Industry Group w Chinach, natomiast pozostałe cztery jednostki – w rodzimej stoczni KS&EW (Karachi Shipyard & Engineering Works Ltd.) w Karaczi.

Okręty typu Hangor będą mieć wyporność podwodną 3230 t, nawodną 2600 t, wymiary 76,0 × 8,4 × 6,2 m. Jednostki te mają dysponować niezależnym napędem od dostępu powietrza (AIP), wykorzystującym siniki systemu Stirlinga. Maksymalna prędkość w położeniu podwodnym ma wynosić 18 węzłów. Uzbrojenie okrętu będzie stanowić sześć dziobowych wyrzutni torped kalibru 533,4 mm, z których oprócz torped ciężkich typu Yu-6, mogą być wystrzeliwane pociski typu Babur-3. Załoga okrętu to 38 osób¹⁸.

Okręty typu Hangor wraz z raketami Babur-3 stanowią kolejny element triady jądrowej (platformy uderzeniowe z ziemi, powietrza i morza). Według rządu pakistańskiego wprowadzenie do linii rakiety Babur-3 jest motywowane potrzebą dopasowania się do indyjskiej triady nuklearnej i nuklearyzacji Oceanu Indyjskiego. Pakistańskie dowództwo nie przewiduje jednak prowadzenia stałych patroli z bronią jądrową na pokładzie, ale chce, żeby w czasie kryzysu była możliwość szybkiego uzbrojenia tych okrętów w broń jądrową, co dałoby Pakistanowi możliwość wykonania ataku odwetowego w razie zniszczenia lotnisk i baz rakiet balistycznych. Ma ona także zapewnić Pakistanowi wiarygodną zdolność do drugiego uderzenia, zwiększając odstraszenie¹⁹.

Samoloty – nosiciele broni jądrowej

Pakistan posiada również lotnictwo, które może wykonywać uderzenia jądrowe. Obecnie na wyposażeniu pakistańskich sił powietrznych znajdują się francuskie samoloty Mirage III i V oraz amerykańskie F-16 A/B/C/D zdolne do przenoszenia broni jądrowej (pociski manewrujące, bomby grawitacyjne).

¹⁷ H.M. Kristensen, M. Korda, *Pakistani nuclear weapons...*

¹⁸ *Janes Fighting Ships: 2022–2023*, ed. A. Pape, Jane's Information Group, [b.m.] 2022.

¹⁹ Missile Defense Project, *Pakistan Conducts First Test of Submarine-Launched "Babur-3" Cruise Missile*, 10.01.2017, <https://missilethreat.csis.org/pakistan-conducts-first-test-submarine-launched-babur-3-cruise-missile/> (dostęp: 23.02.2023).

Samoloty Mirage rozmieszczone są w dwóch bazach. W bazie lotniczej Masroor pod Karaczi stacjonuje 32. Skrzydło Lotnictwa Myśliwsko-Bombowego (slmb) z trzema eskadrami Mirage, natomiast w drugiej bazie lotniczej Rafiqui w pobliżu Shorkot, stacjonuje 34. slmb z dwoma eskadrami Mirage.

Samoloty F-16A/B stacjonują w 38. skrzydle (2 eskadry) w bazie lotniczej Mushaf (dawniej Sargodha), 160 km na północny zachód od Lahore. Nowsze wersje F-16C/D stacjonują w 39. skrzydle, w bazie lotniczej Shahbaz pod Jacobabadem.

Na wyposażeniu pakistańskich sił powietrznych znajduje się lekki myśliwiec wielozadaniowy czwartej generacji typu JF-17 Thunder, zbudowany wspólnie przez Chiny i Pakistan. Przystosowano go do przenoszenia bomb grawitacyjnych i pocisków manewrujących. Jest to lekki, jednosilnikowy, wielozadaniowy samolot bojowy opracowany i zaprojektowany w celu zastąpienia starzejących się samolotów Mirage III i Mirage V. JF-17 może przenosić zróżnicowane uzbrojenie, w tym pociski powietrze – powietrze, powietrze – ziemia, pociski przeciwookrętowe oraz jest uzbrojony w dwulufowe działko kalibru 23 mm. Samolot ma zasięg 3482 km, prędkość 1,6 Ma i może osiągać pułap prawie 17 000 m²⁰.

W 2007 r. do służby wprowadzono raketę manewrującą Ra'ad (Hatf-8) o zasięgu 350 km, wystrzeliwaną z samolotów myśliwsko-bombowych. Pocisk ma 4,85 m długości, masę 1,1 t i może przenosić głowicę jądrową o mocy 10–35 kt. Według doniesień pocisk został zbudowany w technologii *stealth* i jest jedną z lepszych wersji pocisków manewrujących, cechuje się dużą skutecznością trafienia w cel. Pociski manewrujące są przeznaczone do niszczenia instalacji radarowych, wyrzutni raket, stanowisk dowodzenia i innych obiektów wojskowych. W 2020 r. do służby wprowadzono nowszą wersję rakiety manewrującej Ra'ad-2 o zasięgu zwiększonym do 600 km. Długość rakiety wynosi 4,85 m, maksymalna prędkość 0,8 Ma. Rakieta może przenosić zarówno głowicę konwencjonalną, jak i jądrową. Nowa rakieta Ra'ad-2 znacząco zwiększa możliwości strategicznego prowadzenia walki powietrznej na lądzie i morzu²¹.

System dowodzenia i kontroli

Zgodnie z konstytucją z 1973 r. na czele Sił Zbrojnych Pakistanu stoi prezydent jako najwyższy zwierzchnik, a także gwarant cywilnej kontroli nad armią. W skład Pakistańskich Sił Zbrojnych wchodzi: wojska lądowe, siły powietrzne oraz marynarka wojenna. Każdy z powyższych rodzajów wojsk ma własne dowództwo strategiczne, strukturę oraz podległe jednostki bojowe i zabezpieczające, które odpowiadają za

²⁰ M. Fiszer, J. Gruszczyński, *Siły Powietrzne Pakistanu*, „Lotnictwo Aviation International” 2020, nr 1, <https://zbiam.pl/artykuly/sily-powietrzne-pakistanu/> (dostęp: 23.02.2023).

²¹ *Hatf-8 Ra'ad ALCM*, <https://www.globalsecurity.org/wmd/world/pakistan/hatf-8.htm> (dostęp: 24.02.2023).

codzienną i taktyczną kontrolę operacyjną systemów przenoszenia broni, w tym broni jądrowej. Kontrola operacyjna obejmuje techniczną, szkoleniową i administracyjną kontrolę nad pociskami i systemami przenoszenia, które byłyby wykorzystywane do przenoszenia broni jądrowej. Ważnym komponentem Pakistańskich Sił Zbrojnych są służby specjalne ISI (Inter Service Intelligence), utworzone w 1948 r. Ich głównym zadaniem jest gromadzenie i analiza informacji dostarczanych przez pakistański kontrwywiad oraz wywiad, a także dystrybucja zbieranych informacji pomiędzy rodzajami Pakistańskich Sił Zbrojnych. Oprócz zadań wywiadowczo-szpiegowskich ISI odpowiedzialne jest za bezpieczeństwo programu atomowego oraz bezpieczeństwo najwyższych rangą generalów i polityków²².

System dowodzenia i kontroli broni jądrowej w Pakistanie jest uważany za bezpieczny i zrównoważony. Opiera się na trójstopniowej strukturze dowodzenia: Dowództwie Narodowym NCA (National Command Authority), Wydziale Planów Strategicznych SPD (Strategic Plans Division) oraz dowództwach sił strategicznych trzech rodzajów służb (sił zbrojnych). Polityka nuklearna i decyzje operacyjne dotyczące użycia broni jądrowej są podejmowane przez Dowództwo Narodowe NCA, któremu przewodniczy premier i w skład którego wchodzi zarówno wysocy rangą urzędnicy wojskowi, jak i cywilni. Głównym organem nadzorującym broń jądrową w NCA jest Wydział Planów Strategicznych SPD, odpowiedzialny m.in. za planowanie operacyjne, rozwój i magazynowanie broni, budżet, kontrolę zbrojeń, dyplomację, politykę energetyczną. Dodatkowo SPD odpowiada za politykę, strategię i doktrynę nuklearną, formułuje strategię rozwoju sił dla trójsluźbowych sił strategicznych, planowanie operacyjne na poziomie połączonych służb oraz kontroluje ruchy i rozmieszczenie wszystkich sił jądrowych.

Wszystkimi lądowymi strategicznymi siłami nuklearnymi, których liczbę szacuje się na 12 000–15 000 osób, dowodzi Dowództwo Strategiczne Sił Lądowych ASFC (Army Strategic Forces Command). Ma ono w swojej strukturze ponad 60 wyrzutni rakiet ziemia – ziemia. Z kolei Dowództwo Strategiczne Sił Powietrznych AFSC (Air Force Strategic Command) obsługuje samoloty zdolne do przenoszenia broni jądrowej oraz całą broń jądrową wyrzeliwaną z powietrza. W skład sił wchodzi samoloty bojowe F-16A/B/C/D, Mirage 3 i 5 oraz JF-17. Natomiast Dowództwo Strategiczne Sił Morskich NSFC (Naval Strategic Force Command), poza dowodzeniem podległymi siłami, pracuje nad opracowaniem morskiego środka odstraszania nuklearnego Babur-3, który zagwarantuje Pakistanowi zdolność do drugiego uderzenia. Obecnie marynarka wojenna Pakistanu nie posiada okrętu podwodnego zdolnego do przenoszenia rakiet manewrujących²³.

²² M. Szopa, *Armie Świata: Siły Zbrojne Pakistanu*, „Defence24”, 5.11.2021, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/armie-swiata-sily-zbrojne-pakistanu> (dostęp: 24.02.2023).

²³ S.A. Abbas, *Pakistan's Strategic Forces Command Structure and Responsibilities*, 30.11.2021, <https://defensetalks.com/pakistans-strategic-forces-command-structure-and-responsibilities/> (dostęp: 1.03.2023).

Głównym zadaniem pakistańskiego arsenału nuklearnego jest odstraszenie, skierowane przede wszystkim przeciwko Indiom. Można spekulować, że gdyby nie rozwój indyjskiego programu nuklearnego, pakistańska bomba mogłaby w ogóle nie powstać. W 1974 r. po przeprowadzeniu przez Indie pierwszej próby jądrowej Pakistan poczuł się zagrożony i zaproponował Indiom utworzenie strefy wolnej od broni atomowej w południowej Azji, w 1978 r. zaproponował wzajemne przestrzeganie postanowień Traktatu o nierozprzestrzenianiu broni jądrowej NPT (The Treaty on the Non-Proliferation of Nuclear Weapons), a w 1979 r. wzajemne inspekcje urządzeń i obiektów jądrowych. Kontynuując swoją politykę, w 1987 r. Pakistan zaproponował Indiom bilateralne porozumienie o zakazie prowadzenia prób z bronią jądrową, a w 1993 r. – utworzenie strefy wolnej od rakiet w południowej Azji. Generalnie inicjatywy te nie spotkały się ze zdecydowaną aprobatą ze strony Indii. Pozytywnym skutkiem prowadzonej polityki było podpisanie w 1991 r. przez Indie i Pakistan porozumienia zakazującego atakowania instalacji jądrowych. W celu budowania większego zaufania w 1996 r. oba państwa wymieniły się listami z lokalizacją jądrowych instalacji. W rezultacie prowadzonej polityki jądrowej Pakistan nie zaakceptował i nie przystąpił do traktatu NPT, który uważał za dyskryminacyjny i Traktatu o całkowitym zakazie prób z bronią jądrową CTBT (The Comprehensive Nuclear-Test-Ban Treaty), który zakazuje wszelkich wybuchów jądrowych, zarówno w celach wojskowych, jak i pokojowych. W drugim przypadku Pakistan swą decyzję uzależnia od działań Indii.

Polityka nuklearna Pakistanu

Czynnikiem determinującym politykę nuklearną Pakistanu była chęć uzyskania samodzielności obronnej i zdolności do obrony przed agresją zewnętrzną. Głównym celem politycznym Pakistanu jest powstrzymanie indyjskiej agresji konwencjonalnej i nuklearnej poprzez swój potencjał jądrowy. Polityka nuklearna Pakistanu jest ściśle powiązana z koncepcją odstraszenia przed zagrożeniami konwencjonalnymi i nuklearnymi. Naczelną zasadą tej polityki było „minimalne wiarygodne odstraszenie” (MCD – Minimum Credible Deterrence), opracowane przez SPD w 2002 r. Zakładało ono asymetryczną eskalację *first use*, co znaczyło, że Pakistan w określonych sytuacjach mógł użyć jako pierwszy broni jądrowej. Sytuacjami takimi mogły być: atak sił konwencjonalnych Indii przeciwko Pakistanowi, próba zniszczenia dużej części sił lądowych i powietrznych, ekonomiczne sankcje, które wpłyną na bezpieczeństwo państwa oraz działania zmierzające do politycznej destabilizacji poprzez np. działalność wywrotową, mającą na celu obalenie rządu²⁴.

²⁴ Z. Khan, R. Abbasi, *Pakistan's Policy of Credible Minimum Deterrence*, 12.07.2022, <https://www.telegraphnepal.com/pakistans-policy-of-credible-minimum-deterrence/> (dostęp: 1.03.2023).

Jednakże w 2013 r. Pakistan przyjął koncepcję „pełnego odstraszenia” (FSD – Full-Spectrum Deterrence) w celu odstraszenia wszelkich form regionalnej agresji, w tym zapobiegania konfliktom konwencjonalnym na każdym szczeblu poprzez groźbę użycia broni jądrowej jako pierwszej w odpowiedzi na agresję. Koncepcja FSD podtrzymuje politykę i postawę Pakistanu skoncentrowaną na Indiach, a jej głównym celem jest utrzymanie i wzmocnienie strategicznej równowagi w stosunku do Indii oraz odstraszenie zagrożeń na poziomach od subkonwencjonalnych do strategicznych. Doktryna ta zapewnia rozsądną strategię odwetową przeciwko indyjskiej doktrynie masowego odwetu. Politycy pakistańscy uważają, że FSD zmniejszyło ryzyko wojny w Azji Południowej i zniechęciło Indie do jakichkolwiek manewrów operacyjnych typu „zimny start” w najbliższej przyszłości²⁵.

Obecnie Pakistan: 1) utrzymuje politykę pierwszego użycia broni jądrowej przeciwko państwom uzbrojonym w broń jądrową, takim jak Indie; 2) rozwija ilościowo i jakościowo swój arsenał nuklearny szybciej niż jakikolwiek inny kraj (obecnie posiada około 165 głowic jądrowych); 3) dąży do skompletowania triady nuklearnej (buduje nowe okręty podwodne typu Hangor do przenoszenia kierowanych pocisków nuklearnych). Jednocześnie Pakistan zapowiedział, że będzie nadal wspierać międzynarodowe reżimy kontroli zbrojeń, a jego polityka nuklearna będzie prowadzona z pełną odpowiedzialnością. Będzie uczestniczyć w negocjacjach Traktatu o zakazie dalszej produkcji materiałów rozszczepialnych do broni jądrowej FMCT (Fissile Material Cut-off Treaty), powstrzyma się od dalszych prób jądrowych (zobowiązanie to może ulec zmianie w przypadku, gdy Indie wznowią testy) i wzmocni istniejące kontrole eksportu technologii jądrowej poprzez mechanizmy administracyjne i prawne²⁶.

Pakistan nie opublikował swojej doktryny jądrowej i do końca nie wiadomo, w jakich okolicznościach jej użyje. Generalnie ogłosił, że nie czuje się zobowiązany do przestrzegania doktryny *no-first use* i zarezerwował sobie prawo do użycia broni jądrowej jako pierwszy, także w sytuacji, gdy zostanie zaatakowany przez wojska konwencjonalne, które zagrożą jego integralności. Działania Pakistanu mają na celu: po pierwsze, powstrzymanie Indii przed agresją na jego terytorium, a po drugie, zapobieżenie zwycięstwu Indii w przypadku wojny. Podstawą działania Pakistańskich Sił Zbrojnych jest obecna koncepcja ofensywnej obrony, zakładającej przeprowadzenie kontruderzenia, którego celem będzie przeniesienie ewentualnego konfliktu zbrojnego na terytorium nieprzyjaciela. Na dalszym etapie przewiduje się prowadzenie międzynarodowych rozmów pokojowych, które doprowadzą do pokojowego rozwiązania sporu i utrzymania poprzedniego *status quo*²⁷.

²⁵ S. Abdullah, *Pakistan's Full-Spectrum Deterrence: Trends and Trajectories*, 13.12.2018, <https://southasianvoices.org/pakistan-full-spectrum-deterrence-trends-trajectories/> (dostęp: 2.03.2023).

²⁶ C. Mills, *Nuclear weapons at a glance: India and Pakistan*, 29.07.2022, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9070/> (dostęp: 6.03.2023).

²⁷ M. Michalek, *Pakistan – islamska bomba atomowa*, 14.11.2011, <https://psz.pl/117-polityka/pakistan-islamska-bomba-atomowa> (dostęp: 6.03.2023).

Władze Pakistanu zdają sobie sprawę, że w razie konfliktu z Indiami ich siły będą dążyć przede wszystkim do zniszczenia jego potencjału jądrowego, dlatego też Pakistan rozbudowuje swoje mobilne taktyczne środki przenoszenia celem rozproszenia ich po całym terytorium i utrudnienia ich całkowitego zniszczenia w początkowej fazie konfliktu. Należy dodać, że ze względu na sąsiedztwo (stolica Pakistanu Islamabad położona jest 80 km od granicy indyjskiej) czas lotu rakiet do wybranego celu wynosi maksymalnie 10 minut, co przy obecnych systemach wykrywania znacznie ogranicza elastyczność ich użycia²⁸.

Ponieważ Pakistanowi brakuje głębi strategicznej jego siły zbrojne nie są w stanie przez dłuższy czas stawiać oporu przeważającym siłom zbrojnym Indii, gdyż te mają zdecydowaną przewagę zarówno w ludziach, jak i sprzęcie wojskowym. Dlatego w momencie inwazji indyjskiej na Pakistan siły zbrojne mają prawo użyć broni jądrową, aby powstrzymać siły przeciwnika. Plan wykorzystania pakistańskiego potencjału nuklearnego zakłada cztery etapy: etap pierwszy obejmuje okres, w którym zagrożony agresją Pakistan wysyła publiczne ostrzeżenie do indyjskich przywódców o możliwości użycia broni atomowej w wypadku kontynuowania agresywnej polityki lub inwazji; etap drugi to demonstracja strony pakistańskiej do użycia broni jądrowej przez detonację małych ładunków jądrowych na własnym terytorium; etap trzeci przewiduje użycie broni jądrowej przeciwko indyjskim wojskom prowadzącym działania na pakistańskim terytorium; etap czwarty to przeprowadzenie przez siły pakistańskie uderzenia jądrowego na terytorium Indii, skierowanego głównie na obiekty wojskowe, tak aby zminimalizować straty po stronie ludności cywilnej²⁹.

Wydaje się, że pakistańska strategia nuklearna jest elastyczna i dynamiczna, czego efektem jest dopuszczenie użycia broni jądrowej na polu bitwy. W przeciwieństwie do Indii i Chin, Pakistan nie będzie czekał, aż przeciwnik użyje swojej broni nuklearnej jako pierwszy. Koncepcja pierwszego uderzenia nie zabrania odwetu, jeśli przeciwnik odpowie na atak bronią jądrową. W ten sposób strategia nuklearna Pakistanu upoważnia jego rząd do pierwszego użycia broni nuklearnej i ponownego jej użycia, gdy zostanie zaatakowany.

Podsumowanie

Pakistan uważa broń jądrową za swój najcenniejszy zasób strategiczny, a odstraszanie bronią jądrową odgrywa znaczącą rolę w jego polityce bezpieczeństwa. Polityka jądrowa tego kraju zakłada posiadanie pełnego spektrum rodzajów broni

²⁸ S. Zarychta, *Broń jądrowa w kształtowaniu bezpieczeństwa 1945–2015*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2016.

²⁹ S. Tasleem, *Pakistan's Nuclear Use Doctrine*, June 2016, <https://carnegieendowment.org/2016/06/30/pakistan-s-nuclear-use-doctrine-pub-63913> (dostęp: 6.03.2023).

atomowej – od taktycznej broni jądrowej do strategicznych pocisków balistycznych. W pakistańskiej strategii taktyczna broń jądrowa ma zrównoważyć indyjską przewagę w broni konwencjonalnej. Dlatego Pakistan zastrzega sobie prawo użycia broni jądrowej jako pierwszy, w odpowiedzi na atak konwencjonalny. Jest to znacząca różnica w stosunku do polityki indyjskiej, w której doktrynie dopuszcza się możliwość wykonania ataku atomowego jedynie w odpowiedzi na atak jądrowy przeciwnika. W planach rozwoju nosicieli broni jądrowej Pakistan dąży do skompletowania klasycznej triady jądrowej. W tej chwili posiada bomby atomowe przenoszone przez samoloty, lądowe wyrzutnie pocisków balistycznych krótkiego i średniego zasięgu oraz rakiety manewrujące Cruise typu Babur-3 przeznaczone dla okrętów podwodnych. Chociaż w 2012 r. ogłosił plan budowy własnego okrętu podwodnego o napędzie atomowym, to wydaje się, że obecnie nie dysponuje odpowiednią wiedzą techniczną i potencjałem przemysłowym, żeby zbudować taki okręt. Zdecydowano zatem, że najlepszym rozwiązaniem będzie pozyskanie ośmiu okrętów konwencjonalnych typu Hangor z napędem niezależnym od powietrza atmosferycznego i uzbrojonych w pociski manewrujące. Według specjalistów pakistańskie dowództwo nie zamierza prowadzić stałych patroli z bronią jądrową przez okręty podwodne, ale chce, żeby w czasie kryzysu była możliwość szybkiego uzbrojenia tych okrętów w pociski manewrujące z głowicami jądrowymi, co dałoby Pakistanowi dodatkowe możliwości przeprowadzenia ataku odwetowego. Celem tego rodzaju pocisków oprócz lotnisk i baz rakiet balistycznych stałyby się w przyszłości także indyjskie lotniskowce.

Literatura

- Ababeel*, Missile Threat, 31.07.2021, <https://missilethreat.csis.org/missile/ababeel/> (dostęp: 12.02.2023).
- Abbas S.A., *Pakistan's Strategic Forces Command Structure and Responsibilities*, 30.11.2021, <https://defensetalks.com/pakistans-strategic-forces-command-structure-and-responsibilities/> (dostęp: 1.03.2023).
- Abdali-I (Hatf-2)*, <https://en.wikipedia.org/wiki/Abdali-I> (dostęp: 2.02.2023).
- Abdullah S., *Pakistan's Full-Spectrum Deterrence: Trends and Trajectories*, 13.12.2018, <https://southasia-voices.org/pakistan-full-spectrum-deterrence-trends-trajectories/> (dostęp: 2.03.2023).
- Babur (Hatf-7)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-7/> (dostęp: 14.02.2023).
- Center for Arms Control and Non-Proliferation, *Pakistan's Nuclear Inventory*, <https://armscontrol-center.org/wp-content/uploads/2019/08/Pakistan.pdf> (dostęp: 18.01.2023).
- Chagai-I*, <https://military-history.fandom.com/wiki/Chagai-I> (dostęp: 14.01.2023).
- Fiszler M., Gruszczyński J., *Sily Powietrzne Pakistanu*, „Lotnictwo Aviation International” 2020, nr 1, <https://zbiam.pl/artykuly/sily-powietrzne-pakistanu/> (dostęp: 23.02.2023).
- Ghauri (Hatf-5)*, <https://nuke.fas.org/guide/pakistan/missile/hatf-5.htm> (dostęp: 11.02.2023).
- Ghaznavi (Hatf 3)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-3/> (dostęp: 26.01.2023).

- Hatf-8 Ra'ad ALCM*, <https://www.globalsecurity.org/wmd/world/pakistan/hatf-8.htm> (dostęp: 24.02.2023).
- Janes Fighting Ships: 2022–2023*, ed. A. Pape, Jane's Information Group, [b.m.] 2022.
- Khan Z., Abbasi R., *Pakistan's Policy of Credible Minimum Deterrence*, 12.07.2022, <https://www.telegraphnepal.com/pakistans-policy-of-credible-minimum-deterrence/> (dostęp: 1.03.2023).
- Kristensen H.M., Korda M., *Nuclear Notebook: How many nuclear weapons does Pakistan have in 2021?*, 7.09.2021, <https://thebulletin.org/premium/2021-09/nuclear-notebook-how-many-nuclear-weapons-does-pakistan-have-in-2021/> (dostęp: 19.01.2023).
- Kristensen H.M., Korda M., *Pakistani nuclear weapons, 2021*, „Bulletin of the Atomic Scientists” 2021, vol. 77, <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/00963402.2021.1964258> (dostęp: 26.01.2023).
- Michalek M., *Pakistan – islamska bomba atomowa*, 14.11.2011, <https://psz.pl/117-polityka/pakistan-islamska-bomba-atomowa> (dostęp: 6.03.2023).
- Mills C., *Nuclear weapons at a glance: India and Pakistan*, 29.07.2022, <https://commonslibrary.parliament.uk/research-briefings/cbp-9070/> (dostęp: 6.03.2023).
- Missile Defense Project, *Pakistan Conducts First Test of Submarine-Launched “Babur-3” Cruise Missile*, 10.01.2017, <https://missilethreat.csis.org/pakistan-conducts-first-test-submarine-launched-babur-3-cruise-missile/> (dostęp: 23.02.2023).
- Missiles of Pakistan*, June 2022, <https://missilethreat.csis.org/country/pakistan/> (dostęp: 12.02.2023).
- NASR (Hatf-9)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-9/> (dostęp: 12.02.2023).
- Norris R.S., *Abdul Qadeer Khan*, <https://www.britannica.com/biography/Abdul-Qadeer-Khan> (dostęp: 14.01.2023).
- Shaheen 1 (Hatf 4)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/hatf-4/> (dostęp: 2.02.2023).
- Shaheen-II/Eagle-I/Hatf-6/Ghaznavi*, <https://www.globalsecurity.org/wmd/world/pakistan/shaheen-2.htm> (dostęp: 10.02.2023).
- Shaheen-III (Hatf-6)*, <https://missilethreat.csis.org/missile/shaheen-3/> (dostęp: 10.02.2023).
- Sublette C., *Pakistan's Nuclear Weapons Program 1998: The Year of Testing*, September 2001, <https://nuclearweaponarchive.org/Pakistan/PakTests.html> (dostęp: 18.01.2023).
- Szopa M., *Armie Świata: Sily Zbrojne Pakistanu*, „Defence24”, 5.11.2021, <https://defence24.pl/sily-zbrojne/armie-swiata-sily-zbrojne-pakistanu> (dostęp: 24.02.2023).
- Tasleem S., *Pakistan's Nuclear Use Doctrine*, June 2016, <https://carnegieendowment.org/2016/06/30/pakistan-s-nuclear-use-doctrine-pub-63913> (dostęp: 6.03.2023).
- Zarychta S., *Broń jądrowa w kształtowaniu bezpieczeństwa 1945–2015*, Wydawnictwo Bellona, Warszawa 2016.

SUMMARY

PAKISTAN – TOWARDS THE NUCLEAR TRIAD

Pakistan's political history since independence has been marked by periods of political, military, and economic instability. The Kashmir conflict remains a major point of contention between Pakistan and India. Therefore, Pakistan's main reason for building nuclear weapons was as a deterrent against Indian conventional forces and a desire to gain a leading role in the Islamic world.

The assessment of Pakistan's nuclear potential is very difficult due to limited information and lack of transparency on the part of military circles. While all nuclear-weapon states generally aim to lower their capabilities, Pakistan, on the contrary, is developing its nuclear capabilities and is currently projected to have around 165 nuclear warheads. Pakistan's nuclear policy is to have a full spectrum of nuclear weapons from tactical nuclear weapons to strategic ballistic missiles.

The main task of Pakistan's nuclear arsenal is deterrence. Pakistan's nuclear doctrine is intended firstly to deter India from aggression against Pakistan and secondly to prevent India from being victorious in the event of war. The basis of the doctrine of the Pakistani armed forces is the current concept of offensive defense, which assumes conducting a counterattack, the purpose of which will be to transfer a possible armed conflict to the enemy's territory.